

új nyílásokat véstek. Így kétségtelenné vált, hogy a XIV. századból származó kódex egyik eredeti fatáblamaradványával állok szemben.

Valószínű, hogy a kódex eredeti kötése tönkrement és tulajdonosa a XV. század végén, vagy a XVI. század elején valamelyik német mesterrel újra köttette; erre vall a táblák külső legömbölyítése. (Az olaszok a tábla belső szélét gömbölyítették le, ami a Corvinákon is megfigyelhető.) A könyvkötőmesternek, úgy látszik, volt érzéke a hagyományok iránt és új kötéséhez a kódex előbb említett egyik eredeti tábláját használta fel, megfelelő új bordavésetekkel ellátva. A fenti megállapításon igazolja még a két tábla faanyagának különbözősége is; a régi bükk, az újabb tölgy. Később a szép vaknyomásos bőrkötés is részben tönkrement és talán kétszáz évvel ezelőtt valamelyik kontár könyvkötő az egész kódexet a régi kötés meghagyásával újra szarvasbőrrel borította be. Az utóbbi kötés a szarvasbőr nem nagy tartósságánál fogva és a kódex hányatott sorsa folytán ment tönkre.

A munka további menetében a kódex újra megfelelő korhú bordákra fűzve és hímzett oromszegéssel ellátva, présbe került. A két régi fatábla helyett új tölgyfatáblákat csináltattam, pontosan a régi mintájára és ezeket a régi kötéstörödékekhez hasonló színűre festett kecskebőrborítással láttam el. Az így elkészült kötésre azután pontos mérések és előrajzolás után ragasztással rákerült az eredeti vaknyomásos bőrborítás-törödékek, úgy elhelyezve, hogy a megmaradt részek a kódex tábláin mindenütt az eredeti helyükre kerültek.

SASVÁRI DEZSŐ.

Kormeghatározó-e az \ddot{o} , \ddot{u} , \ddot{o} , \ddot{u} , \ddot{o} , \ddot{u} , \ddot{o} , \ddot{u} . (A XVIII. századbeli magyar könyvek meghatározása c. cikkhez. MKSzemle, 1938.)

Az 1726-ban, Lőcsén megjelent *Ráday Pál: Lelki Hódolásban* (a nyomdász neve nincs megemlítve), az \ddot{o} , \ddot{o} , \ddot{u} , \ddot{u} jele: *örvendeztető 4, erősítéd őket 4, gyönyörűséges 6, tömlőtz 62.*

Az 1739-ben Pozsonyban (*Spajzer Ferencz* költségével) megjelent „*Magyar-Országi Státusok Titulusival Bővítettett Uj Kalendarium*” címlapján az \ddot{o} jele δ : *Bővítettett.* Benn a szövegrészben az \ddot{o} , \ddot{o} , \ddot{u} , \ddot{u} jele \ddot{o} , \ddot{u} . *első C₂, őszben C₂, ütés C₂, erőséti C₂, Pünkösöd C₂. — dücsőféségére I₃, erőssen I₃.*

Ugyanennek a *Kalendarium*-nak, ugyanettől a nyomdásztól nyomtatott 1754-i újabb kiadásában az \ddot{o} , \ddot{o} , \ddot{u} , \ddot{u} nyomdai jele δ , \acute{u} : *gyűmöltsőknek C, költség C.*

Ugyanennek a *Kalendarium*-nak 1763-ban nyomtatott kiadásában az \ddot{o} , \ddot{o} , \ddot{u} , \ddot{u} nyomdai jele δ , \acute{u} : *Midőn D₂, sőt D₂, Regensűl D₂, Első D₂.*

Tehát ugyanannak a *Kalendarium*-nak újabb kiadásában visszatérést látunk a régies *ö, ű* nyomdai jelekhez.

A „Kolo'svaratt . . . S. Pataki Jó'sef által“ nyomtatott „*Uj és O Kalendarium*“ 1758, 1759, 1761, 1766, 1787, 1797, 1806 kiadásában az *ö, ő, ü, ű* nyomdai jele *ö, ü*. A kolozsvári református nyomda a régies *ö, ű* nyomdai jeleket később már inkább csak a címlapon, az öreg betűkben használja. — Viszont a kolozsvári katolikus nyomdában újra (harmadszor) 1756-ban kiadott *Padányi Biró Márton: Angyali Társaságnak Szövet-sége* (Ny. az Akadémiai bötűkkel, 1756) c. műben az *ö, ő, ü, ű* nyomdai jele *ö, ű: örökkön örökké 17, üdvözítők 31*.

A Kolozsvárott „a' Püspöki Bötűkkel“ 1784-ben nyomtatott „*Medve Mihály: A' Bötnek Meg Magyarázása*“ című könyvben az *ö, ő, ü, ű* jele ismét a régies *ö, ű: bötölj 7, Bötje 7, 7, 8. betsület- 13, Tsötörtökig 31*.

Az 1764-ben Nagy-Szombatban megjelent *Gánótz-Horváth: Emberi okosság* c. könyvben az *ö, ő, ü, ű* nyomdai jele: *ö, ő, ü, ű: szükölködyék 15, külső, tzipellöt 23, Bölts 151*.

Az ugyancsak 1764-ben Nagy-Szombatban megjelent *Drexelius—Dévay: Nap után forgó virág* c. könyvben az *ö, ő, ü, ű* jele *ö, ű: szülöttyét 125, bölcsen 131, Dicsirjük 155, csökken 351*.

Az 1768-ban ugyancsak Nagy-Szombatban „A' Jesus Társasága Akadémiai Collegiumának Bötüivel“ nyomtatott *Pázmány: „Minden Vasárnapokra . . . Innepekre . . . Predikáziók* c. könyvben az *ö, ő, ü, ű* jele *ö, ő, ü, ű: dütsőséges 3, köszönnyük 89, bünös 79, erős 3, söt 9*. De nyilván az ólombetűknek a szedőszekrényben való összekeveredése folytán olykor előfordul az *ö* is: *tömlötz 79*.

Az 1791-ben ugyancsak Nagy-Szombatban („a' Kir. Univers. Betüivel“) nyomtatott *Pázmány: Imádságos könyv* c. mű antiqua szedésű szövegrészában az *ö, ő, ü, ű* nyomdai jele az *ö, ű: könyörűly 101, részefűllyünk 33, bötsűllet 93, tömlöttzébe 99*. A cursiv szedésű szövegben egyes az *ö, ő, ü, ű, ö, ü* nyomdai jelek használata: *ördögös 51, ördögöt 52, ördög 52, gyűlöl 51, gyöz 51, bötsűletes 51, ö-is 52, ö töle 57*.

Az 1771-ben Egerben (a „Püspöki Oskola Bötüivel“) nyomtatott *Lépes Bálint: A' Halandó . . . Fényes Tüköre . . .* c. könyvben az *ö, ő, ü, ű* nyomdai jele az *ö, ő, ü, ű: ö/sze I. 29, bötsűli I. 39, értzből I. 17, kö I. 19, bün I. 19*.

Az 1774-ben Egerben (Typis Scholae Episcopalis) nyomtatott *Pázmány: A' Setét Hajnali-Tsillag . . .* c. könyvben az *ö, ő, ü, ű* nyomdai jele az *ö, ű: erőtséget 21, ehettyük 77, vehettyük 77, üdö 115, fényeségéből 213*.

Abból tehát, hogy három nyomtatvány közül az egyikben *ö, ű*, a másikban *ö, ü* (a hosszúság megkülönböztetése nélkül),

a harmadikban ö, ó, ü, ű betűket látunk, nem következethetünk arra, hogy a három nyomtatvány közül az a legrégebb, amely ő, ű betűket használ, s a másik két, újabb keletkezésű jeleket feltüntető az újabb nyomtatvány.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Ki írta a Bártfai Lénárt egyháztörténetét? „LEONHARDUS BÁRTFAI“ nevű szerzőtől 1771-ben negyedrétkben jelent meg Halléban egy 26 lapra terjedő könyv, melynek címe: „*Brevis conspectus historiae ecclesiasticae, in quo status religionis christianae ante adventum hunnorum in Ungariam usque ad illa tempora solum, in quibus reformatio Lutheri coeperat, examinatur atque breviter exponitur.*“

Mínthogy KLEIN JÁNOS SÁMUEL „*Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger*“ című műve III. kötetének (Pest, 1873.) 45. lapján az általa Halléban 1771-ben negyedrétkben kiadott „*Historia ecclesiasticá*“-jára hivatkozik; és mínthogy az ő neve alatt egy ilyen munkának semmi nyoma, viszont BÁRTFAI LÉNÁRTnak szintén nincs azután többé se híre, se hamva: az a gyanú ötlött az agyamba, hogy azonos a két munka s álnév alatt adta ki KLEIN, tekintettel az őt már csak annál fogva is elővigyázatra inó viszonyokra, mivel az apját egy 1752-ben Lipcsében közrebocsátott és még abban az évben Boroszlóban másodsor is napvilágot látott könyvéért mozdította el körmöcbányai lelkeségétől a helytartótanács, mely természetesen elkoboztatta a könyvet is.

Utánanézttem ennek folytán a BÁRTFAI LÉNÁRT neve alatti könyv ama lapján, melyre KLEIN az említett helyen hivatkozik, hogy csakugyan megvan-e rajta az, amit ő ottlevőnek mond? Miként el voltam rá készülve, tényleg ott van. De még teljesebb bizonyosság okáért a hallei egyetem anyakönyvében, melyből, sajnos! csak a wittenbergivel való egyesülése óta ott tanult magyarok névsora van eddig közzétéve, nemkülönben utánanézttem, hogy netalán mikor iratkozott be egy BÁRTFAI LÉNÁRT nevű? Azt az értesülést kaptam persze, hogy soha.

Igy tehát kétségen kívüli, hogy BÁRTFAI LÉNÁRT törlendő a magyar írók, specialiter egyháztörténetírók jegyzékéből, mert a neve alatti könyvet KLEIN JÁNOS SÁMUEL írta, ki mint bártfai születésű, méltán vette fel álnévül azt, hogy BÁRTFAI. A Lénárt nevet pedig bizonyosan STÖCKELTől kölcsönzte, kiről azelőtt egy évvel ugyanő adott ki könyvet Rintelben, ahonnan 1771. ápr. 23-ára ment át Halléba tanulmányai folytatására.

ZOVÁNYI JENŐ.